

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KÜRESEL TİCARET: UNCTAD'DAN BİR UYARI

GİRİŞ

İklim değişikliği konusunda atılacak adımların küresel ticaret ilişkileri bakımından etkileri giderek daha fazla tartışılır hale gelmekte. Uluslararası arenada konunun iki yönüyle ele alındığı göze çarpmakta. Bir taraftan ticaretin sürdürülebilirlik ve küresel ısınmanın önlenmesine nasıl katkı sağlayacağı gündeme alınırken diğer taraftan yeşil dönüşüm konusunda izlenecek uygulamaların ticareti olumsuz etkilememesi üzerinde durulmaktadır. Ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele için kaçınılmaz olarak almayı öngördükleri önlemlerin **sanayi politikası uygulamalarına** kadar varan boyuta ulaşmasının da Küresel Güney üzerinde farklı etkileri olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin aldığı bazı önlemler ise **bu çevrelerce korumacılık** olarak nitelendirilmektedir.

Küresel anlamda çok taraflı arayışların etkinliğinin tartışılmaya devam edildiği süreçte Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development- UNCTAD) Genel Sekreteri Rebeca Grynspar'ın kurallara dayalı uluslararası ticaret ve iklim değişikliği ilişkisini genel kabul gören yaklaşımlardan farklı bir şekilde değerlendirmesi dikkat çekmektedir. Genel Sekreter Grynspar'ın Financial Times gazetesine verdiği demecin² iklim değişikliğinin Küresel Güney'e (Global South) etkileri konularında genel kabul gören anlayıştan oldukça farklı hususları dile getirmesi nedeniyle irdelenmesi yararlı olacaktır.

İlk başta, kısaca **UNCTAD'ın BM sistemi içindeki yerine değinmek** yararlı olacaktır. UNCTAD, 1964 yılında Birleşmiş Milletler örgütü içinde kurulmuş ve küresel ticaret konusunda gelişme yolundaki ülkelerin (GYÜ) çıkarlarını önceleyen ve **ticaret ile kalkınma arasındaki bağı güçlendirmeyi** amaçlayan 195 ülkenin temsil edildiği hükümetler arası çok

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

² A. Bounds ve J. Espinoza; " Rich World Uses Green Polirics to Hold Back Poor, Says Un Trade Chief Gryspan" : Financial Times, 24 Aralık 2023 <https://www.ft.com/content/e8b9d884-a210-46a7-9ad2-00cb07cfb08e>
Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

tarafı bir örgüttür.³ UNCTAD, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde özellikle GYÜ ekonomilerinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlayacak politikaların ticaretle bağlantısının geliştirilmesi ve tasarlanması sürecinde analiz, tartışma ve görüş birliği oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Bununla birlikte, UNCTAD ülke temsilcilerinin yoğun müzakereler sonucunda bağlayıcı kararlar alınan ve GYÜ'lerin ticaretine yön veren bir örgüt niteliğini kazanamamıştır. Belki de ülke temsilcilerinin fazla müdahil olmadıkları raporlar ve değerlendirmeler hazırlayan UNCTAD'ı bu alanda **BM sisteminin bir nevi düşünce kuruluşu** olarak da tanımlamak uygun olacaktır.⁴ Bununla beraber GYÜ'lerin etkin bir şekilde görüşlerinin yansıtılmasına olanak sağladığı için de belirli bir ağırlığı bulunmaktadır.

Grynspan demecinde açık bir şekilde iklim değişikliği konusunda zengin ülkelerin uygulamaya koydukları önlemler ile **yeşil dönüşümü kendi ekonomilerini güçlendirmek** için bir bahane olarak kullandıklarını, artık mevcut küresel şartlara yeterince cevap veremediği için uygulanamayan Dünya Ticareti kurallarını, GYÜ ekonomilerin zararına olacak **şekilde istismar ederek "korumacılık" yaptıklarını** söylemektedir. Ayrıca yeşil dönüşüm tartışmaları ışığında başlayan **"sanayi politikası" uygulamalarının Küresel Güney ekonomilerine zarar** verdiğini ileri sürmektedir.

Grynspan demecinde kısaca GYÜ'lerin iki önemli engelle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmekte: İlk olarak, GYÜ'lerin hızlı teknolojik gelişmeler nedeniyle pazarlara ulaşımlarının engellenmesi, ikinci olarak ise zengin ülkelerin yarattıkları pazara giriş engelleri.

Grynspan:

- Sanayi politikası uygulamalarının özellikle ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi en gelişmiş ekonomiler tarafından yeniden uygulamaya başlamasının, **GYÜ'lerin aynı ölçüde mali imkâna sahip olmamaları nedeniyle rekabet etme kabiliyetini ortadan kaldırdığını**,
 - Bazı DTÖ kurallarının gelişmiş ülkeleri kolladığını ve örnek olarak Endonezya'nın nikel ürününü doğrudan hammadde olarak ihracat etmek yerine geliştirilmiş ürün olarak pazarlama girişimlerine karşı DTÖ'de açtığı davayı⁵ kaybettiğini,
 - AB'nin ormansızlaştırılmış arazilerden yapılan ithalatın yasaklanmasının halkın cezalandırılması ve sürdürülebilir bir gelirden mahrum bırakılmaları anlamına geleceğinden GYÜ'ler bakımından çok acımasız olduğunu,
- AB'nin başta çelik, çimento ve diğer karbon-yoğun ürünlere "sınırdan karbon düzenlemesi mekanizmasının" **GYÜ'lerin de gelişmiş ülkeler kadar ilave karbon fiyatı ödemelerinin adaletsiz** bir uygulama olacağını,
- Öte yandan 2015 tarihli Paris Anlaşması'nda sera gazı emisyonlarının kısıtlanmasında tarihsel süreçte daha fazla sorumluluğu olan **ekonomilerin daha fazla maliyet üstlenmesi** öngörülürken bu konunun giderek marjinal hale geldiğini söylemiştir.

³ <https://unctad.org/about>

⁴ Bu satırların yazarı 2007-2012 arasında Türkiye'nin UNCTAD nezdindeki Daimi Temsilcisi görevi sırasında ülke temsilcileri tarafından yaygın olarak böyle tanımlandığını belirtmektedir.

⁵ Açılan dava AB'nin DTÖ'nün "Ticarette Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması'na dayandırılmıştı. Bu Anlaşma Uruguay Turu sonrası DTÖ'nün tüm üyeler tarafından 1995 yılında kabul edilen en temel anlaşmalarından birisidir. Doğrudan yabancı yatırımcıyı kollayan ve yerli firmaların tercih edilmesini kısıtlayan ve böylece uluslararası firmaların yabancı piyasalarda daha kolay faaliyet göstermelerini sağlamayı öngören kurallar içermektedir.

SON SÖZ

UNCTAD Genel Sekreterinin demecini birkaç yönden irdelemek uygun olacaktır. BM sisteminin içindeki bir örgütün genel sekreterinin iklim değişikliği konusunda **radikal sayılabilecek ifadeler** kullanması dikkat çekicidir.

Küresel anlamda İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan düzenin günümüzde işlevsizleştiği savlarının yaygın şekilde tartışıldığı bir ortamda, gelişmiş ülkelerin ve Küresel Güney ülkelerinin iklim sorunları ile mücadele konusunda **genel bir mutabakat sağladıkları** ileri sürülüyordu. Böylesi bir ortamda, UNCTAD Genel Sekreterinin iklim değişikliği sorununa karşı alınması önerilen önlemlerin **“korumacılık” uygulamalarına dönüşebileceğini** güçlü ifadelerle belirtmesi ilginç bir gelişmedir.

Küresel Güney'in iklim değişikliği konusunda düşüncelerine sahip çıkması, Genel Sekreterin görevinin gereği olduğu aşikârdır. Diğer taraftan, özellikle gelişmiş ekonomilerinin uygulayacağı tedbirlerin **GYÜ'ler üzerinde ciddi şekilde olumsuz etki yaratabileceği endişelerin yaygınlaşması** üzerine Genel Sekreterin söz konusu demeci vermek durumunda kalmış olması olasıdır. Bu da tartışmalara **yeni bir zemin sağlamış** olmaktadır. UNCTAD'ın da devreye girmesi ile Küresel Güney'in görüşlerinin daha güçlü şekilde ifade edileceği bir ortam sağlanmış olmaktadır.

Grynspan'in bu demecinin, iklim değişikliği ve kurallı ticaret ilişkisi konusunda esasen yapılmakta olan tartışmaları hızlandırması beklenir.